

Book reviews

Toiveiden löytötavaratoimistot

Saurola, P., Valkama, J. & Velmala, W. 2013: Suomen Rengastusatlas. Osa 1. The Finnish bird ringing Atlas. Vol. 1. — Luonnontieteellinen keskusmuseo ja ympäristöministeriö. Finnish Museum of Natural History and Ministry of Environment. Helsinki. 561 pp.

Suomalainen rengastusatlas julkistettiin helmikuussa 2013 Helsingin rengastajakokouksessa, suomalaisen rengastuksen satavuotisjuhlassa. Tanskalaisen H. C. C. Mortensenin maailmanmaaineeseen nousseen innovaation lanseerasi meille professori J. A. Palmen, ja ensimmäisen rengastuksen teki Einari Merikallio Oulussa helmikuussa 1913 (talitiainen). Ruotsi ehätti pari vuotta aiemmin (1911, ensimmäinen rengastus piekana) ja Norja vuonna 1914 (räystäspääsky). Mortensenin ensimmäiset linnut olivat tunnetusti kottaraisia. Hänen löytöprosenttinsa oli häkellyttävän hyvä, melkein kymmenen. Olisiko keksintö jäänyt unohduksiin, jos löytöprosentti olisi ollut nolla? Tuskinpa sentään, sillä muitakin yksilömerkinnän yrittäjiä oli ollut jo maailman sivu. Alumiinin keveys sekä renkaaseen stansattu linnun yksilöllinen numero ja renkaan palautusosoite tekivät kuitenkin Mortensenin menetelmästä tieteellisen tutkimusmenetelmän.

Rengastusatlas kertoo, mitä Suomen kymmenellä miljoonalla rengastuksella ja yli miljoonalla tapaamisilmoituksella on saatu aikaan. Lintuyksilön elinikäinen henkilötunnus toki mahdollistaa monenlaista muutakin tutkimusta, mutta tässä teoksessa raakadata on jalostettu palautteeksi rengastajille, ideapankiksi tutkijoille sekä esittelyksi viranomaisille ja suurelle yleisölle – kuten tekijät toteavat. Kyseessä ei ole kaiken kattava tieteellinen analyysi vaan tyyli puhdas tietokirja. Tähän ykkösosaan sisältyvät laajojen johdantolukujen lisäksi lajiesittelyt kyhmyjoutsenesta tunturikihuun. Atlaksen toinen eli jälkimmäinen osa on luovassa mahdollisesti jo ensi vuoden rengastaja-

kokoukseen. Siihen on tulossa perusteellinen esittely mm. lintuasematoiminnasta.

Muiden maiden rengastusatlaksia on ehtinyt ilmestyä vasta muutamia; meille läheisimmät tietenkin Ruotsin (ilmestymisvuodet 2001 ja 2008), Norjan (2003 ja 2006) ja Tanskan (2006) atlakset. Pohjoismaiset atlakset ovat hyödyntäneet toisiaan. Suomi on hyödyntänyt ruotsalaisten suunnittelemaa löytökarttojen tietokoneohjelmaa, ja Ruotsi ja Tanska ovat hyödyntäneet suomalaisten ohjelmaa löytöjen jakaumien testaamiseksi. Muuton nopeuden laskemisessa atlaksissa on käytetty suomalaisia kriteerejä.

Tässä suomalaisessa atlaksessa kiinnittää huomiota työn perusteellisuus. Lajiesittelyt pohjaavat rengastusten lajikohtaisiin kokonaismääriin vuoteen 2007 mennessä, niistä tullessiin löytöihin ja kontroleihin (tapaamiskertoihin), näistä laskettuihin löytöprosentteihin (yksilöitä rengastetuista) ja näistä saatuun oheistietoon kuolinsyistä, alueellisista jakaumista, päämuutosuunnista, fenologiasista jne. Tämä tieto on koottu ”Aineisto”-laatikkoon, ja erikseen on laatikko ”Ennätykset”. Kunkin lajiesittelyn päättää tiivistelmä ja pitkä englanninkielinen yhteenveto.

Rakenne on sama kuin muissa atlaksissa, mutta suomalaiset ovat analysoineet ja kirjoittaneet tekstinsä huomattavasti perusteellisemmin. Tämä näkyy tietenkin tekstin valtavana määränä, mutta tieto on myös syvällisempää ja taustat ovat paremmin pengottuja kuin muissa pohjoismaisissa atlaksissa. Aineistopohja on toki petolintujen osalta laajempi kuin muissa – niiden osalta Suomi on Pohjolan suurmaa – mutta vesilinturengastuksissa Tanskalla on enemmän aineistoa (telkkää, koskeloita ja pilkkasiipeä lukuun ottamatta), ja monien kahlaajien osalta meidät lyö laudalta Ruotsi tai Norja (poikkeuksina mm. töyhtöhyppä, kuovi, lehtokurppa ja lapinsirri).

Johdantoluvuissa on historiikit rengastustoiminnasta maailmalla, suomalaisesta rengastustoiminnasta, rengastusmäärien kehityksestä, Suomen rengastustoimistosta ja sen keskeisestä henkilös-

töstä, jopa renkaiden kehityksestä, kaikista hienoin valokuvin ryyditettynä. Suomi käytti vuosikymmeniä ruotsalaisen perheyritys Öhmanin renkaita. Nykyään renkaamme valmistetaan Puolasassa. Suomen atlas eroaa muista atlaksista kertoessaan paljon myös itse rengastajista, monista oivan valokuvan kera. Oma lukunsa on myös rengastustoiminnan koordinoinnista ja hallinnoinnista, joka on nykyisin kansainvälistä yhteistyötä. Suomen menestyksekkäs ja merkittävä panos Euroopan rengastuskeskusten liiton EURING:in toiminnassa on ansaitusti esillä.

Atlaksessa kuvataan myös uudet menetelmät, kuten mikrosirut, GPS-paikantimet ja radio- ja satelliittilähettimet. Ne eivät kuitenkaan koskaan pysty täysin korvaamaan rengastusta. Ne ovat rengastusta paljon kalliimpia, ja niissä on yllättävän suuri hukkaprosentti eli laitteet eivät joko toimi tai niitä ei saada takaisin. Ne antavat toki kiintoisia tietoja lintuuskilöön valinnoista, kuten utsjokelainen kalasääski Harri, joka yhtenä vuonna muutti liian pitkälle Afrikan eteläkärkeen ja myöhästyi paluussa joutuen jättämään pesimisen väliin. Internetistä voi myös sydän kylmänä seurata reaaliajassa, milloin ensimmäinen Suomen 12:sta satelliittilähettimellä varustetusta mehiläishaukasta haksahuttaa Maltaan ilmatilaan, jossa rengastusaineisto ennustaa sen suurella todennäköisyydellä joutuvan ammutuksi.

Rengastuksen superlatiivit ”kaukaisin, nopein, vanhin, erikoisin, eniten...” ovat kirjassa vahvasti esillä. Jokainen rengastaja toivoisi saavansa kaukaisimman löydön (tai mieluummin kontrollin) maailman vanhimmasta yksilöstä. Tämä pieni kilpailu ns. merkittävistä löydöistä pitää erityisesti ns. suurrengastajat toiminnassa. Tosiasia on, että tässäkin harrastuksessa, kuten muissakin luontoseurannoissa, yhä pienempi joukko tekee yhä suuremman osuuden. Rengastajakunnan keski-ikäkin on nopeasti nousemassa, mikä herättää huolta. Vuonna 2007 se oli 47 vuotta, vuonna 2011 51 vuotta.

Suomi on todella ollut ja on edelleen tietotekniikan edelläkävijä rengastuksessa. Vuonna 1974 käyttöön otettua tietojärjestelmää on kehitetty jatkuvasti, niin että tietokannasta voidaan nykyään vaivattomasti poimia rengastus- ja löytötiedot tutkijoiden ja suojeluviranomaisten tarpeisiin, myös karttojen ja tilastojen muodossa. Tehokas tietojärjestelmä on välttämättömyys, sillä löytöjä tulee

4 000–5 000 vuodessa ja rengastajien kontrolleja 30 000.

Pohjoismaisista atlaksista vain suomalainen atlas on ottanut rohkeasti mukaan myös lukurengasaineiston. Lukurengasat ovat suurikokoisia muovirenkaita – joko nilkka- tai kaularenkaita – joiden teksti voidaan lukea etäältä maastossa. Tämä on lisännyt löytöjen määrää roimasti ja muuttanut lajien keskinäisiä järjestyksiä löytölistoilla. 1950-luvulla suurimmat löytöprosentit olivat vainon kohteena olleilla merikotkalla (35), kananauhalla (25), muuttohauhalla ja mehiläishauhalla (22). Nyt on vaino päättynyt, mutta merikotka on edelleenkin hyvin sijoittuneena 60 prosentillaan värirengasprojektin ansiosta. Kanauhka rauhoitettiin 1989 ja löytöprosentti on pudonnut 15:een. Aikaisemmin vain vähän löytöjä tuottanut laulujoutsen on kaularengastuksen ansiosta atlaksen ykkösosan kolmanneksi ”löydetty” laji 57 prosentillaan ja kaikkein ”löydettyin” on kaularengastettu metsähänhi: 64 %. Lokkien löytöprosentit tuodaan julki vasta atlaksen kakkososassa.

Kahlaajien löytöprosentit ovat järjestään pieniä, vaikka tapaamisia (kontrolleja) on paljon lintuasemien kahlaajakatiskoista. Tuntuu yllättävältä, että 17 000 pikkutyllirengastusta on tuottanut vain 11 ulkomaanlöytöä.

Teoksessa puhutaan paljon ja kriittisesti löytöjen antamasta jossain määrin harhaisesta kuvasta. Löytötavoista ”tapettu” kuvastaa löytöalueen metsästys- vs. luonnonsuojelukulttuuria, ”kontrolli” ornitologista aktiivisuutta, ja ”löydetty kuolleena” todennäköisesti todenmukaisinta lintujen liikkumista. Nimikuulu brittiläinen ornitologi Tim Birkhead on leikillisesti rinnastanut rengastustoimistot ulkomaisiksi löytötavaratoimistoiksi, jonne huolimattomien brittien lomamatkoillaan pudottamat passit palautellaan. Mutta mitä on ajateltava siitä, että suomalaiset löytömäärät kasvoivat samassa tahdissa rengastusten kanssa vuoteen 1970 asti, taasoittuivat sitten, alkoivat 1990-luvun alkupuolisella laskea ja lasku jatkuu yhä?

Osasyynä on metsästyskulttuurin kehittymisen suuressa osassa Eurooppaa linnuille vähemmän turmiolliseksi, mutta tämä ei liene koko selitys. Onko mahdollista, ettei näitä passeja enää palautella? Ainakin jotkin löytötavaratoimistot ovat panneet lapun luukulle talousahdingon vuoksi. Sain viime syksynä lintuverkkoon elämäni ensimmä-

mäisen espanjalaisella renkaalla varustetun linnun, punarinnan Aspskärin lintuasemasaarella, varmaankin talvialueille palaavan suomalaisen pesimälinnun. Suurin toivein lähetin tiedot eteenpäin, mutta kriisimaa Espanjan rengastustoimisto on kuulemma varojen puutteessa suljettu eikä tieto enää kulje.

Onko myös taannoinen lintuinfluenssahysteria ehkä laskenut halua koskea kuolleena löytyneisiin lintuihin? Tiedonkulkukin on muuttunut sähköiseksi; kuka viitsii enää kirjoittaa paperille ja liimailla postimerkkejä? Pitäisikö renkaisiin stanssata museon sähköpostiosoite? Entä yhteiskunnalliset mullistukset ja levottomuudet, kuten arabikevät Pohjois-Afrikan maissa? Ainakin ne ovat heikentäneet lainkuuliaisuutta. Muuttolintujen massapyynti rehottaa Egyptissä. Sen rannikolla kulkee lähes yhtenäinen 700 kilometriä pitkä verkkojota Libyan rajalta Siinaille. Koska pyynti on nykyään laitonta – myös Egypti on allekirjoittanut kansainvälisiä suojelusopimuksia – ei renkaita enää palautella. Ehkä tulosten tulkinta vaatii jatkossa myös sosiologista ja yhteiskunnallistakin näkökulmaa.

Suomalainen rengastus atlas antaa paljon hyviä vastauksia mutta avaa myös kiehtovia jatkokysymyksiä. Se on hyvän tietokirjan ominaisuus. Tämä kirja on välttämätön ei pelkästään rengastajille vaan kaikille lintujen elinehdoista kiinnostuneille.

Summary

This is an exceptionally well-written book. It depicts the achievements of the Finnish voluntary bird ringers, their ten million ringings and one million encounters. Despite novel methods such as geolocators, GPS-dataloggers, and satellite transmitters, the tool of ringing still makes a very important element in scientific ornithology. Yet, this atlas makes no comprehensive scientific analysis of the vast data but gives feedback to ringers, demonstrates the potential of the data for scientists and administrators, and gives an overview to the general public.

The automatic data processing of ringing data, proposed by EURING, was launched in Finland in the early 1970s. From the very beginning, even the live encounters at the ringing site were stored in

the database. Subsequently, also the resightings of the readable colour rings have been put into the electronic form. All these data are included in the present atlas making it exhaustive and highly informative.

The general structure of the text consists of graphics and tables of annual ringing totals, proportion of nestlings, recovery rates, records of longevity, annual cycles, migratory directions, finding conditions, and death causes. Maps include spatial distribution of ringings, distribution of recoveries by season and by finding conditions (killed, not killed), and distribution of recaptures and resightings.

Extensive English summaries and captions are provided for non-Finnish readers throughout the book.

Martti Hario

One of the best bird monographs!

Bernd Leisler & Karl Schulze-Hagen: *The Reed Warblers. Diversity in a uniform bird family.* — KNNV Publishing 2012. 322 pp. ISBN 978-90-5011-391-5.

A warm feeling and good memories after some twenty years came into my mind when I got this fantastic book in my hands. The reed warblers, especially Blyth's Reed Warbler and the Sedge Warbler occupied – and were very worth of it – a whole and intensive decade of my life from the late 1970s to the late 1980s. I spent almost every summer day and night from mid-May to late July listening to, tape-recording and colour-ringing singing males, searching for nests after the males ceased singing, ringing for females and nestlings, and finding out about the regularity of hybridization between the Blyth's Reed and the Marsh Warbler in South-east Finland. These population ecology studies continued in some years during August and September with mist-netting of thousands of Sedge Warblers in the very best bird lake in Finland, Lake Siikalahti in Parikkala, where I have lived from spring to autumn ever since. In addition to being study objects, these summer birds, their wetlands and meadows, and their splendid songs, represented and still do one of the most loved and aesthetic experiences in my life. It was a great honour

to collect all the available material on Blyth's Reed and the Sedge Warbler to write the species accounts for Glutz von Blotzheim's *Handbuch*, the best of all the bird handbooks ever published.

Since spending my time and resources since the late 1980s on Gyrfalcons and Ospreys, as well as planning and running the nation-wide bird monitoring projects, I have had to leave my warblers on their own. But now seeing this book by the colleagues from my youth, Bernd Leisler and Karl Schulze-Hagen, and remembering their innovative papers and talks in some conferences, I am extremely happy having "wasted" my time in my early years of a professional ornithologist for warblers. They were a good choice for research, as seen in this book, although sometimes as a raptor specialist I regret that I did not start my 20-year study (so far) of the Gyrfalcons a decade earlier.

But happily for all of us, both Leisler and Schulze-Hagen have continued their reed warbler work for half a century, studying a very wide variety of topics of interest and value for the general ecology, including one of the most innovative studies on the behavioural, evolutionary and molecular ecology of birds. In addition, they review the results of over 700 original studies in this top-quality monograph, the most detailed, up-dated and comparative compilation on the diverse biology of the 53 extant species in this bird group, *Acrocephalidae*, a uniform family in the large warbler group in the Old World warblers. The reed warblers live in a habitat with a simple structure, yet variable enough to require diverse adaptations in the six genera, namely *Acrocephalus*, *Hippolais*, *Iduna*, *Phragamaticola*, *Calamonastides* and *Nesillas*.

The book begins with a unique but good idea: the authors describe reed warbler species and communities in various parts of the world and habitats, taking the reader to an imaginary journey to, for example, Camargue (France), Hortobágy (Hungary), Lake Victoria and Mount Elgon (Uganda), Cousin Island (Seychelles), etc. After that they summarize the main topics and results in the book's chapters by an integrative approach of the family and its main ecology. In the second chapter, on systematics, the book describes the origin, relationships and diverse evolution using the newest molecular-genetic data, which splits many older species into two or more. The book shows that

there is more diversification than commonly believed in the acrocephalid family. In this context, the authors clarify the new results on the relationships of the Melodious and Icterine Warblers with the reed warblers.

The third chapter describes both the breeding and non-breeding habitats, the fourth the main factors regulating habitat use and foraging methods. Many of the reed warbler species live in wetlands and in drier meadows, characterized by upright vegetation. The main clue in adapting for these habitats is special structures in the anatomy and muscles of the feet. The more a species climbs vertically, the longer will be its hind toe. The fifth chapter describes how the juveniles are very good at hopping in this vertical world already at the age of less than ten days.

Because of their high similarity in habitat, diet and foraging ecology, as well as spatial and temporal coexistence of typically several species in the same wetland sites, the reed warblers may face a competitive situation. Coexistence is possible thanks to diversification in the microhabitat scale and interspecific aggression. It has its minuses, too, because the sympatrically living reed warbler species share each other's parasites.

The reed warblers are famous for their beautiful and partly musical song, especially those species like Blyth's Reed and Marsh Warblers compiling their songs entirely of the most skilful imitations of up to hundreds of other bird species. In this family, song is mostly for pair formation, and many species cease singing totally after pairing. The complexity of their songs has evolved for mate attraction; it is like the peacock's tail. The seventh chapter describes also how the habitat structure and body size regulates the features of song and singing behaviour.

Reed warbler nests are almost as famous as their songs, masterpieces of construction in the bird world. The reproductive period is described from begin to end. The Cuckoo means an extra challenge for the acrocephalid species in many countries, and the problems of this nest parasite deserve a chapter of its own. The Marsh, Great Reed and European Reed Warblers are well studied in their relationships with the Cuckoo. In this context I must point to all of the very interesting new monograph of the Cuckoo, *Gjøkens forunderlige verden, Historien om gjøken og viten-*

skapen (2011), by the Norwegian experts Arne Moksnes, Eivin Røskoft and Bård Gunnar Stokke, which in a fantastic way presents the newest research results of the co-evolution of this parasite and its host, including the reed warblers. In this same chapter Leisler and Schuze-Hagen discuss more general topics of the flexibility of the reed warblers in their changing world.

Great Reed Warblers and some other acrocephalid species have been objects of detailed studies on the sexual selection and breeding systems of birds in general, including the pros and cons of polygyny and extra-pair copulations to females. One special sign of diversity within the reed warbler group is also co-operational breeding system, presented here as the case of the Seychelles Warbler, as well as the lack of pair bonds altogether, like the promiscuity of Aquatic Warblers. Once again, diverse mating systems give a fruitful opportunity for the authors to discuss evolutionary lines in this bird group.

The last four chapters review dispersal, migration and moult of the reed warblers, ranges and expansions, including island colonizations, population and conservation issues, and, as a good widening viewpoint to the world where the reed warblers evolved, the ecological equivalents in other marsh-inhabiting species. A closing topic includes also behavioural convergence in many other bird species resembling the reed warblers, like inter-specific aggression and mating systems in other wetland passerines.

After reading hundreds of more or less high-quality species- and family-specific bird monographs during decades, I dare to say that this is one of the very best ever published. The life of the reed

warblers is packed here in a solid, innovative and instructive way. This book is very versatile in topics, thoroughly built on a huge number of top-quality studies, a lot of the authors' own as well as widely referenced from others. It is written in a clear, popular and thought-provoking style, includes instructive diagrams, maps and other graphs, good and versatile photos on birds, habitats and study methods, fine artwork by David Quinn, excellent layout, etc. If I had to recommend a very good bird monograph to a novice, I would without hesitation ask him or her to start here!

Last but not least, I like to mention a very good complementary title for the friends of this marvelous bird group, *Reed and Bush Warblers* by Peter Kennerley and David Pearson (Christopher Helm, 2010, 712 pp., ISBN 978-0-7136-6022-7). In contrast to Leisler and Schulze-Hagen, who present the world of the reed warblers from a biological and ecological topic to another, Kennerley and Pearson review the reed warblers, as well as some other related genera like *Locustella* and *Cettia*, species by species, with a very systematic and valuable, top-handbook-quality way from identification to moult, habitat, behaviour, breeding habits, distribution and movements, plus the newest taxonomy and systematics based on the same premises as Leisler and Schulze-Hagen. This is one of the best ever volumes of the Helm Identification Guides and will remain as such for years to come!

For us warbler lovers and enthusiasts, as well as for all those interested in "the little brown jobs", these two masterworks were a splendid gift and instilled me with a top feeling of gratitude to the highly respected authors of the both books.

Pertti Koskimies